

*doc. PhDr. Juraj Hladký, PhD.*  
Katedra slovenského jazyka a literatúry  
Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

-----

*Posudok o habilitačnej práci PhDr. Petra Karpinského, PhD., Analýza rukopisného spevníka  
Karola S. Szeredaya Zpjevanky zemplinských slovanů v okolí Michalovském*

Skúmať jazyk literárnej pamiatky nárečovej povahy z konca 60. rokov 19. storočia môže byť pomerne jednoduchá úloha založená na deskripčnej analýze za predpokladu, že analyzovaný text pochádza a bol zaznamenaný v jazykovom (nárečovom) prostredí, z ktorého aj autor literárnej pamiatky pochádzal. A zasa na druhej strane – skúmať jazyk rukopisného spevníka, pozostávajúceho z rôznorodých nárečových textov východoslovenskej proveniencie a pochádzajúceho od viacerých informátorov, zohľadniac pritom jazykové interferencie a kontaminácie, a pokúsiť sa potom o syntetizujúcu jazykovú charakteristiku takéhoto diela – to je už náročná jazykovedná (dialektologická) práca založená na pevnom teoretickom podloží, na poznaní podobných historických textov nárečovej proveniencie, ovládání nárečia z autopsie či bežnej jazykovej praxe, vyžadujúca si skúsenosti i cit na obozretné posúdenie zistených kontaminácií a interferencií a opierajúca sa o minuciózny analytický pohľad na každý jeden text. O to viac to platí o analýze rukopisnej zbierky K. Szeredaya, kde do posudzovania takéhoto súboru textov vstupujú ďalšie premenné, súvisiace tentoraz so zapisovateľom textov, a to zváženie možného vplyvu konfesionalnej príslušnosti zapisovateľa, jeho jazykového vedomia a jazykovej praxe na zapisované texty. A ako ďalej poznamenáva sám habilitant, nemožno podceniť ani možný vplyv zapisovateľových vedomostí o vtedy kodifikovanom jazyku a takisto nivelizačných úsiliach M. M. Hodžu, s ktorým Szereday spolupracoval.

Pred habilitantom tak stála úloha vyrovnať sa s uvedenými úskaliami a pokúsiť sa o historicko-jazykovú analýzu uvedeného spevníka. V habilitačnej práci sa pritom zameral na niekoľko samostatne spracovaných, no vnútornými vzťahmi prepojených jazykovedných okruhov: pravopisnú, hláskoslovnú a morfológickú analýzu (tu si osobitne všima autosémantické slovné druhy), slovotvorbu a sociálnu dexiu (zameriava sa na pomenovania partnerov a partneriek

z hľadiska sociálnej deixy a na pomenovania rodinných príslušníkov z toho istého hľadiska). Prácu dotvára prepis textu a ukážky faximile pôvodného textu.

Na zapisovateľa textu a jeho jazykové vedomie i povedomie autor textu upriamuje pozornosť v úvodných častiach práce. Tu rekonštruje aj bližšie okolnosti vzniku rukopisu. Predpokladá, že texty majú povahu stredozemplínsky charakter (sám Szereday ich pokladá za zemplínske, resp. šarišsko-zemplínske), no zároveň uvádza aj tie okolnosti a možné vplyvy, ktoré sa môžu v textoch rukopisu prejaviť ako kontaminácie a treba ich pri posudzovaní jednotlivých textov či spevníka ako celku brať na zreteľ.

Autor do prvej kapitoly zaradil stručný prehľad dejín výskumu zemplínskych nárečí, základných diel o ňom a, samozrejme, charakteristiku nárečia. Za teoretické podložie si zobral dialektologické práce, ktoré sa špecificky zaoberajú opisom stredozemplínskej nárečovej oblasti, ktoré však konfrontuje s viac-menej klasickými prácami o slovenskej dialektológii, všíma si aj prácu Aloisa V. Šemberu (1864), ale aj menej známe staršie práce, zaoberajúce sa i zemplínskymi nárečiami, vydané v zahraničí. Pre synchronický opis nárečia z pohľadu 19. storočia sú zaujímavé práve spomínané staršie práce, z hľadiska vnútornej diferenciácie zemplínskych nárečí a pozornosti venovanej stredozemplínskym nárečiam zasa výskumy Miloslavy Semjanovej (Sokolovej) a Martina Chochola, v širšom kontexte aj práce R. Marca a Š. Liptáka.

V druhej kapitole habilitant približuje život a dielo Karola Samuela Szeredaya, ktoré úplne prirodzene zapadlo do národnoobrodeneckých úsilí na počiatku druhej polovice 19. storočia s cieľom získať prostredníctvom zberateľskej činnosti čo najviac autochtónnych etnografických a folkloristických artefaktov či prejavov ľudovej slovesnosti, ktoré zároveň reprezentovali nárečovú bohatosť slovenského územia. Okrem dvojdielnej menej známej nenotovanej zbierky, ktorú si zobral za cieľ Dr. Karpinský analyticky predstaviť, sa od Szeredaya zachovali notové zápisy evanjelických duchovných piesní dvoch kancionálov a pravdepodobne aj nápevy starých slovenských piesní, v názve pripisované Anne Szirmayovej. V istom zmysle by sme osudy a literárnu činnosť K. Szeredaya mohli pripodobniť k činnosti nie veľmi známeho a o čosi staršieho Pavla Vajaja, evanjelického učiteľa a kantora z Horných Zeleníc, ktorý po sebe zanechal pre regionálnu kultúru mimoriadne dôležité veršované skladby z prvého decénia 19. storočia, fixované práve k jeho pôsobisku.

Formálnej a obsahovej charakteristike zbierky sa habilitant venuje v ďalšej kapitole, všíma si do zbierky zaradené texty z tematicko-kompozičného hľadiska, čo umožňuje nadobudnúť adekvátnu predstavu o tematickej aj výstavbovej pestrosti analyzovaných textov a zároveň poskytuje dôležitý pohľad na variantnosť niektorých textov či ich zápisy v iných zbierkach

(napr. J. Kollár), zároveň aj na realizáciu variantov v ďalších nárečových areáloch. Autor si osobitne všíma viaceré typy variantnosti a predpokladá, že niektoré texty boli „prekladané“ z nárečia do nárečia, prípadne zo spisovnej slovenčiny do nárečia, a tento druhý spôsob jednoznačne ilustruje na príklade piesne Kopala studzinku.

Pri charakterizovaní pravopisného systému (máme tu na mysli zjednodušené, resp. opisné chápanie pravopisu ako grafického systému) Szeredayových Zpjevaniek Dr. Karpinský neuvádza len jeho deskripciu, ale vzhľadom na to, že jazyk zbierky je nejednotný, usiluje sa identifikované znaky dať do súvislosti s dobovým vývinom českej pravopisnej normy, ale aj s dobovými slovenskými pravopisnými normami, pričom uvádza, že v tomto prípade ide skôr o uplatňovanie autorského úzu, resp. o tendenciu k vytvoreniu „normy“. Na základe predchádzajúcej analýzy svoje zistenia uvádza prehľadne v tabuľke a konštatuje, že Szereday sa v niektorých prípadoch pridržiava staršej česko-bratskej pravopisnej normy, no zároveň akceptuje modernejšie a ortografiu zjednodušujúce české i slovenské úpravy, čo napokon badať už aj u J. Kollára.

V rámci hláskoslovnej analýzy textov sa Dr. Karpinský pokúsil konfrontovať fonologickú stránku zaznamenaných piesní so zdokumentovanou hláskoslovnou situáciou v stredozemplínskych nárečiach, berúci pritom do úvahy skutočnosť, že sám zapisovateľ bol primárne nositeľom šarišských nárečí, a teda niektoré pôvodné prvky zapisovaných textov mohol kontaminovať a pod. Zistené charakteristiky vokalickeho a konsonantického systému habilitanta privádzajú k záveru, že texty majú zemplínsky, resp. stredozemplínsky charakter, avšak pri zapisovaní došlo ku kontamináciám, a v textoch takisto identifikoval vplyv dobovej češtiny, resp. aj šarišských nárečí, a takisto prvky strednej slovenčiny.

Analýza morfológických javov uskutočnená na materiáli piatich autosémentických slovných druhov je náplňou ďalšej časti habilitačnej práce a autor v nej v podrobnom rozbere prezentuje charakteristiku jednotlivých gramatických tvarov, resp. porovnáva tvary zistené v jednotlivých piesňach a tvary typické pre stredozemplínske nárečia. Sám autor konštatuje, že analyzovaný materiál nepredstavuje dostatočne reprezentatívnu vzorku, na základe ktorej by bolo možné slovotvorne charakterizovať stredozemplínske nárečia, keďže v textoch nie sú prítomné všetky slovotvorné typy. Analýzu realizuje v paradigmách jednotlivých vzorov substantív a adjektív, osobitosti si všíma v flexii pronomín, pokúša sa rekonštruovať tvary numerálií (v textoch sa vyskytoval len ich obmedzený súbor) a napokon v analýze konštatuje vyššiu variabilitu tvarov aj pri časovaní verb. Konkrétne výsledky autor zhŕňa v záverečnom prehľade, konštatujúc, že „morfológická štruktúra analyzovaných piesní nezodpovedá „ideálnemu“ stavu vyskytujúcemu sa v zemplínskych nárečiach, no nie je celkom jasné, v ktorých prípadoch texty kontaminoval

samotný zapisovateľ K. S. Szereday a kedy už samotní informátori bola pieseň v nárečovo „neautentickej“ podobe.“ Výberovo habilitant postupuje pri opise slovotvorby niektorých substantív vyskytujúcich sa v analyzovanom spevníku a z hľadiska distribúcie slovotvorného typu sa ukazuje, že najfrekventovanejšie boli deminutíva; prezentuje ich sufixálnu pestrosť a bližšie komentuje ich distribúciu a typickosť vzhľadom na zemplínske nárečia. Podobne postupuje v prípade pomenovaní odvodených od procesuálnej lexiky, resp. pomenovaní vykonávateľov deja alebo vecí pomenovaných podľa deja. Osobitne si všima morfológické stvárnenie desubstantívnych názvov osôb, názvov vecí ako prostriedkov, zásahov alebo výsledkov deja, tvorenie hromadných podstatných mien, ale napríklad aj prechýľovanie apelatívnych feminín a dnes módne diskutované prechýľovanie vlastných mien žien, ktoré nesie znaky úradného aj hypokoristického tvorenia ženských priezvisk (napr. Polaškova vs. Magirka – zapisujúc dobovou grafikou). V sfére bioným si všima aj sufixy uplatňujúce sa pri tvorbe mužských aj ženských vlastných (rodných) mien.

Tematicky trocha odlišná, no na dotvorenie predstavy o jazyku zbierky vhodne zaradená je posledná analyticky zameraná kapitola habilitačnej práce Dr. Karpinského. Autor si v nej všima spôsoby vyjadrenia interpersonálnych vzťahov pomocou sociálnej deixy a pokúsil sa v nej podľa možností, ktoré ponúkali zaznamenané texty, charakterizovať spôsoby označovania partnerov vo vybraných ľudových piesňach. Hoci časť z nich majú väčšiu mieru nociónálnosti. v rámci konkrétneho kontextu môžu nadobúdať aj expresívnu povahu. Osobitne si všima aj pomenovanie rodinných príslušníkov z hľadiska sociálnej deixy. V závere habilitačnej práce Dr. Karpinský syntetizuje zistenia, ktoré priebežne formuloval v jednotlivých kapitolách.

Predložená habilitačná práca spĺňa kritériá kladené na kvalifikačné práce tohto typu a dosvedčuje habilitantovu schopnosť analyticky a kriticky nazerať na jednotlivé jazykové javy stratifikované na veľkej ploche pomerne rozmanitých historických piesňových textov a takisto hľadať spôsoby a príčiny kontaminácií takýchto textov.

Habilitačnú prácu *Zpjevanky zemplinských slovanů v okolí Michalovském* habilitanta PhDr. Petra Karpinského, PhD., odporúčam prijať na obhajobu a po jej úspešnej obhajobe odporúčam **udelieť akademický titul docent** v odbore habilitačného konania a inauguračného konania slovenský jazyk a literatúra.

Leopoldov 17. 7. 2020

doc. PhDr. Juraj Hladký, PhD.

oponent habilitačnej práce